

ANALIZA KONSUMPCJI LEKÓW W POLSCE I WYBRANYCH KRAJACH

KATARZYNA SZALONKA
Uniwersytet Wrocławski

Streszczenie

Polacy konsumują dużą ilość leków. Jesteśmy w czołówce państw o najwyższym spożyciu farmaceutyków. Choć dynamika wartości rynku farmaceutycznego jest wysoka, to jej przyczyn należy upatrywać w coraz wyższych cenach. Przyrost konsumpcji w ujęciu ilościowym jest zdecydowanie niższy. Obserwuje się za to wyższą dynamikę konsumpcji leków na świecie, szczególnie w krajach rozwijających się. Wyższa jakość życia pozwala na zaspokojenie potrzeby leczenia i utrzymania stanu zdrowia. W Polsce natomiast obserwuje się powolne zdystansowanie pacjentów do reklam. Choć skuteczność tych form komunikacji marketingowej nadal jest wysoka, to na przestrzeni kilku lat można zaobserwować kilkunastoprocentowy spadek. Przyczyn można upatrywać w bardzo restrykcyjnej formie reklamy kierowanej zarówno do pacjentów (minimum 20% powierzchni ekranu w pozycji nieruchomej musi zawierać informacja: „Przed użyciem zapoznaj się z treścią ulotki dołączonej do opakowania bądź skonsultuj się z lekarzem lub farmaceutą, gdyż każdy lek niewłaściwie stosowany zagraża Twojemu życiu lub zdrowiu”), jak i do lekarzy oraz farmaceutów (ograniczone wizyty przedstawicieli medycznych i handlowych w czasie godzin pracy). Stanowi to w pewnym sensie ostrzeżenie, że lek to nie cukierek i może być zagrożeniem dla zdrowia i życia pacjenta. Natomiast starzejące się społeczeństwa na świecie oraz coraz wyższa jakość ich życia i coraz lepsza orientacja prozdrowotna spowodują, że popyt na leki będzie rósł najszybciej w krajach rozwijających się, a w krajach rozwiniętych będzie się stabilizował na poziomie kilku procent wzrostu ilościowej konsumpcji w skali roku.

Słowa kluczowe: leki, konsumpcja, konkurencja, pacjent, ochrona zdrowia

1. Wprowadzenie

Intensywna kampania promocyjna obejmująca reklamę telewizyjną, radiową i prasową poparta dobrze zaplanowanymi działaniami *trade* marketingu pozwala firmom farmaceutycznym osiągnąć wysoką sprzedaż. Producentom leków musi opłacać się wydawać rocznie kilkadziesiąt milionów złotych. Można założyć, że kilkumiesięczna kampania telewizyjna powoduje wzrost sprzedaży leków nawet o kilkaset procent. Tajemnicą Poliszynela są też stosowane formy reklamy leków etycznych, skierowanych do lekarzy i farmaceutów. Jaki ma to skutek dla pacjenta, który przy jakichkolwiek dolegliwościach udaje się do apteki lub sklepu ogólnospożywczego i kupuje lek? Bardzo rzadko radzi sobie z rozróżnieniem substancji czynnej, nie czyta ulotek i zapamiętuje jedynie treść reklamy. Na ile reklama kształtuje konsumpcję leków? Czy aplikowanie leków stało się patologią czy raczej normą poprawiającą jedynie jakość życia pacjenta i gwarantującą mu szybki powrót do zdrowia? Artykuł jest próbą oceny poziomu konsumpcji leków z różnych grup terapeutycznych przez Polaków na tle innych wybranych krajów. Zakres czasowy obejmuje osiem

lat: od 2000 do 2008 roku. W pracy wykorzystano specjalistyczne raporty branżowej firmy IMS Heath, Ministerstwa Zdrowia (Zielona Księga II), GUS i OECD, CIA.

2. Charakterystyka popytu na rynku farmaceutycznym

Prawo farmaceutyczne klasyfikuje leki na etyczne (wydawane tylko w aptece na receptę), leki dostępne bez recepty (OTC oraz suplementy diety – sprzedawane w aptekach i sklepach). Analitycy rynku farmaceutycznego dzielą całkowitą wartość sprzedaży na rynek detaliczny, szpitalny i wyodrębniają refundację (patrz tabela 1). *De facto* pacjenci w Polsce skonsumowali leki w 2007 roku za kwotę 20,88 mld zł, ale 1,98 mld zł zapłaciły szpitale, a 6,68 mld zł zrefundował NFZ. Chorzy wydali 12,22 mld zł. Średnioroczne tempo wzrostu wydatków na leki od 2001 do 2008 roku wynosi 11,6%. Od 2001 roku wydatki ludności zwiększyły się o ponad 62%. Wydatki szpitali rosły w tempie 8,7% w skali roku, czyli nieco wolniej niż wydatki pacjentów.

Tabela 1. Podstawowe wielkości rynku farmaceutycznego w latach 2000-2007;
wartość w mld zł w cenach detalicznych oraz dynamika wzrostu

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Całkowita wartość sprzedaży leków	11,01	12,74	14,46	16,05	17,22	18,50	19,28	20,88
Dynamika nominalnie r/r*	-	115,8	113,5	110,9	107,3	107,4	104,2	108,3
realnie**	100,0	107,6	115,4	125,1	131,1	136,5	140,5	148,9
Sprzedaż dla szpitali	bd.	1,20	1,27	1,36	1,54	1,70	1,85	1,98
Dynamika nominalnie r/r*	-	-	105,8	107,1	113,2	110,4	108,8	107,0
Refundacja	4,50	5,18	5,46	6,35	5,89	6,18	6,60	6,68
Dynamika nominalnie r/r*	-	115,0	105,4	116,3	92,75	104,9	107,8	100,4
realnie**	100,0	107,1	106,6	121,1	109,8	111,6	117,6	116,6
Całkowite wydatki ludności na zakup leków	-	6,36	7,73	8,34	9,79	10,62	10,83	12,22
Dynamika nominalnie r/r*	-	-	121,5	107,9	117,4	108,5	102,0	112,8
realnie***	-	100,0	114,8	120,9	138,8	145,9	146,8	162,3

* – rok poprzedni = 100 (kalkulacja w wartościach nominalnych)

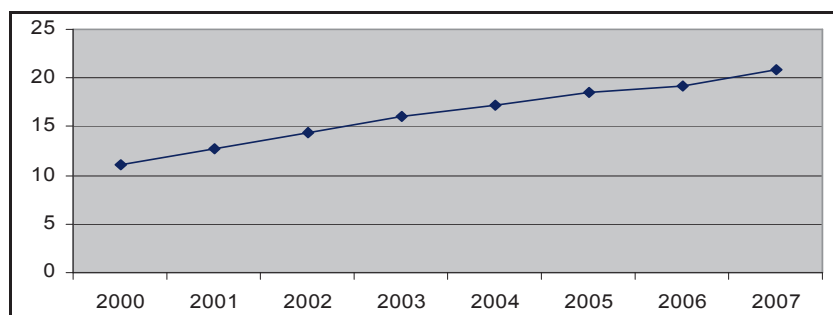
** – rok 2000 = 100 (kalkulacja w cenach stałych z 2000 roku)

*** – rok 2001=100 (kalkulacja w cenach stałych z 2001 roku)

Wyjaśnienia: od 2004 r. dane przeszacowano w celu uzyskania porównywalności cen.

Źródło: Kamssoft, IMS Health, NFZ, GUS oraz raporty CASE – Doradcy w: [http://www. produccilekow.pl/images/publikacje/12_pl.pdf](http://www.produccilekow.pl/images/publikacje/12_pl.pdf).

Całkowita wartość polskiego rynku farmaceutycznego ma tendencję wzrostową (rysunek 1), podobnie jak całkowita sprzedaż leków na świecie w kanale dystrybucji aptecznym i szpitalnym (rysunek 2).

Rysunek 1. Całkowita wartość sprzedaży leków w mld zł

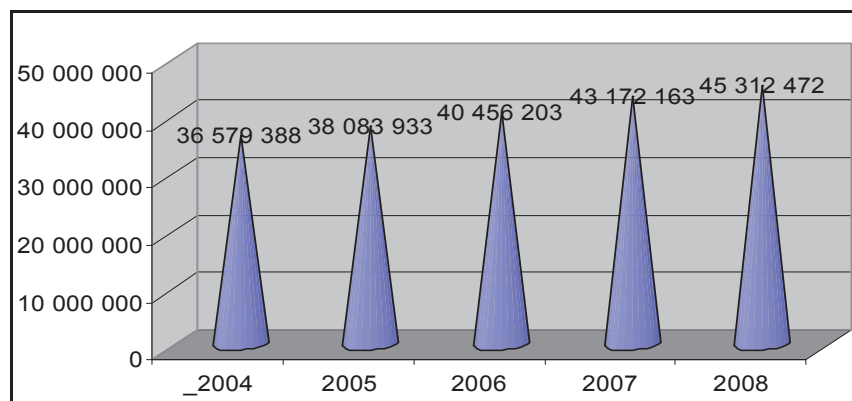
Źródło: Opracowanie własne na podstawie tabeli 1.

Dynamika wydatków na leki na świecie kształtuje się na poziomie 111% (rok 2004= 100% do roku 2008), zaś w Polsce 169%. Oznacza to, że przyrost wydatków jest sześciokrotnie wyższy w naszym kraju (patrz tabela 2.), niż na świecie ogółem.

Tabela 2. Dynamika wydatków na leki – świat i Polska w latach 2004-2008 (w tys. euro i %)

	2004	2005	2006	2007	2008	2008/ 2004
wartość leków na świecie	367 044 706	392 062 644	411 405 930	409 378 943	407 665 697	
dynamika sprzedaży	100	106,8	104,93	99,5	99,58	111,06
wartość leków w Polsce	2 581 032	3 105 652	3 326 371	3 713 545	4 355 568	
dynamika sprzedaży	100	120,32	107,1	111,63	117,29	168,75

Źródło: Opracowanie własne na podstawie IMS HEALTH.

Rysunek 2. Wartość sprzedaży leków na świecie w latach 2004-2008

Źródło: Opracowanie własne na podstawie IMS HEALTH.

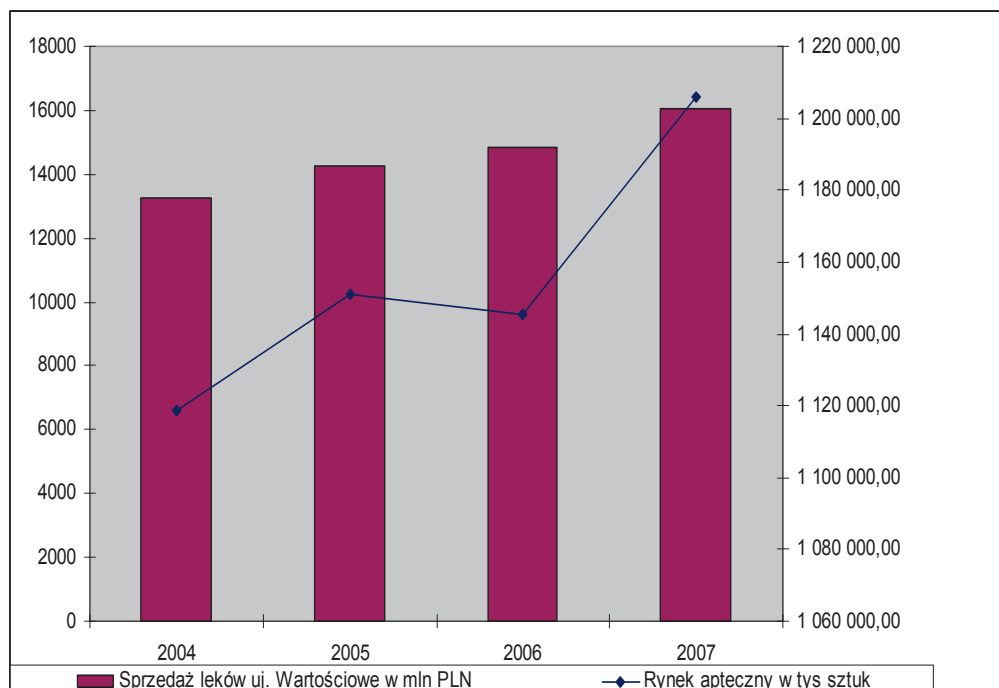
Nieco inaczej przedstawia się dynamika konsumpcji leków w ujęciu ilościowym w tys. sztuk sprzedanych opakowań leków, oczywiście o różnych fasunkach.

Tabela 3. Dynamika konsumpcji leków w Polsce i na świecie ogółem w latach 2004-2008
(w tys. sztuk)

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2008/ 2004
ilość sprzedanych leków na świecie	36 579 388	38 083 933	40 456 203	43 172 163	45 312 472	
dynamika sprzedaży leków	100	104,11	106,22	106,7	104,96	123,87
ilość sprzedanych leków w Polsce	1 111 166	1 144 201	1 139 976	1 201 240	1 219 993	
dynamika sprzedaży leków w Polsce	100	102,9	99,63	105,37	101,56	109,79

Źródło: Opracowanie własne na podstawie IMS HEALTH.

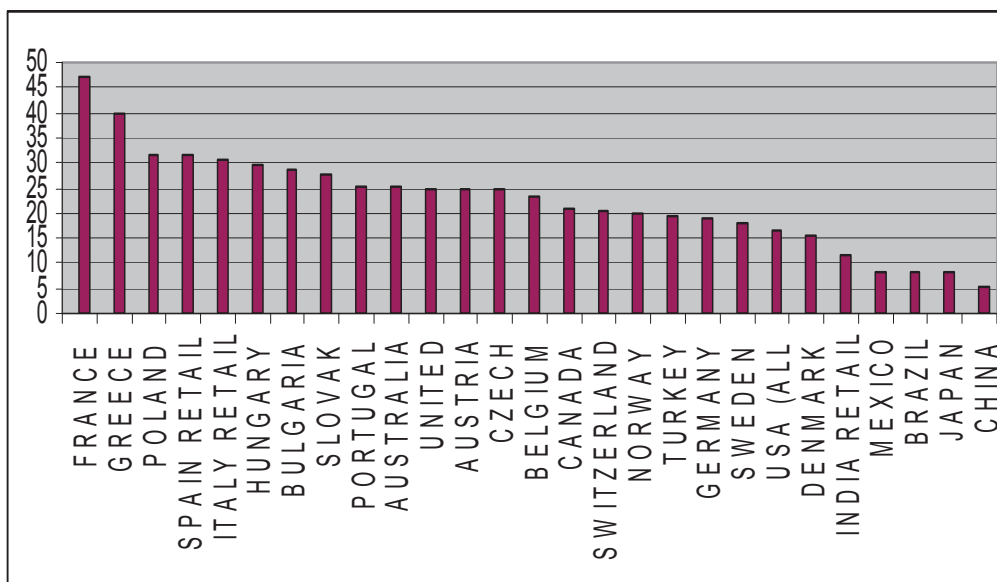
Jak wynika z tabeli 3, tempo konsumpcji leków na świecie jest wyższe od krajowego. Na podstawie danych zawartych w tabelach 2 i 3 można wywnioskować, że o dużej dynamice wydatków na leki w Polsce decyduje szybszy wzrost cen. Innymi słowy, za wysoką dynamikę rynku farmaceutycznego odpowiada wysokie tempo wzrostu cen leków w Polsce. Należy pamiętać, że w latach 2007 i 2008 kurs euro był na tyle niski (lipiec 2008 – 3,03 zł), że na pewno nie wpłynął na przeszacowanie wartości sprzedaży.

Rysunek 3. Dynamika polskiego rynku farmaceutycznego w latach 2004-2007

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 1.

Biorąc pod uwagę, że w roku 2007 skonsumowaliśmy ponad 1,2 mld sztuk opakowań leków w każdej postaci (patrz rysunek 3), można oszacować, że przeciętny Polak zaaplikował blisko 32 opakowania leków w skali roku. Warto odnieść tę wielkość do danych międzynarodowych z roku 2008: okazuje się, że choć w przeliczeniu na wartość rocznych wydatków *per capita* w dolarach nasze wydatki plasują się na dalekiej pozycji, to w przypadku odniesienia do danych ilościowych (całkowita ilość sprzedanych leków w sztukach opakowań *per capita*) znajdujemy się na trzeciej pozycji (patrz rysunek 4). Należy podkreślić, że ilościowe dane świadczą o faktycznym stanie konsumpcji leków. Prezentowane wielkości niestety nie ujmują ilości sprzedanych leków w sklepach spożywczych, stacjach benzynowych, sklepach kosmetycznych i zielarskich. Stąd też Stany Zjednoczone z rozbudowaną dystrybucją pozaapteczną i szpitalną plasują się na pozycji 11.

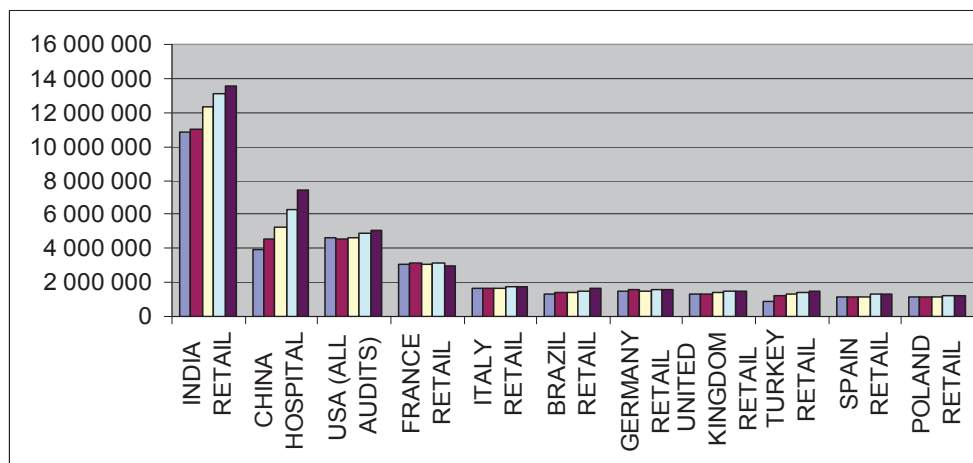

Rysunek 4. Konsumpcja leków w wybranych krajach per capita w 2008 r. – ujęcie ilościowe (szt. na osobę)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie IMS HEALTH oraz CIA <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>.

Inaczej przedstawiają się wydatki na leki w ujęciu wartościowym w wybranych krajach świata. Okazuje się, że większość krajów, bez względu na poziom życia ich mieszkańców, odnotowała wzrost wydatków na leki. Największy całkowity wzrost (rysunek 5) jest widoczny w krajach najbardziej zaludnionych, w których odnotowuje się również zauważalny w ostatnich latach wzrost gospodarczy (w 2007 i 2008 r., odpowiednio w Chinach 13% i 9,8%, Indiach 9% i 6,6% – a w Polsce 6,7% i 4,8%)¹.

¹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html#Econ>.

Rysunek 5. Wydatki na leki w latach 2004-2008 w wybranych krajach świata (w euro)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie IMS Heath.

Zatem na podstawie prezentowanych wyżej danych można wywnioskować, że Polacy konsumują bardzo dużo leków i są one coraz droższe. Natomiast dynamika ilościowego spożycia leków jest niewielka, średnioroczne tempo przyrostu konsumpcji wynosiło 2,3%. Można domniemywać, że wraz ze wzrostem poziomu życia ludności wydatki na leki będą rosły. Na podstawie badań GUS-u w 2002 roku 33% społeczeństwa ograniczała wydatki na leki z powodu braku funduszy². Można to potraktować jako popyt ujawniony niezaspokojony. Wzrost poziomu życia dzięki spadkowi stopy bezrobocia spowoduje automatycznie zaspokojenie podstawowych potrzeb człowieka.

Prześledzono również konsumpcję leków w poszczególnych grupach terapeutycznych (przeciwbólowe, przebiegniowe, na trawienie, wzmacniające – witaminy).

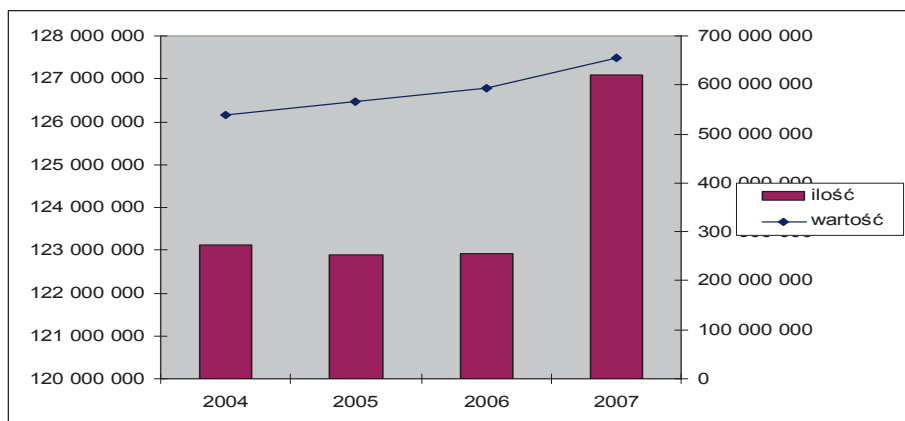
Okazuje się, że ilościowa konsumpcja leków przeciwbólowych utrzymywała się na poziomie 3,23 opakowań na rok (patrz rysunek 6). Natomiast w 2007 roku wzrosła do 3,36. Przyczyn można upatrywać w większej liczbie emisji reklam w telewizji albo w pogarszającym się stanie zdrowia społeczeństwa. Na podstawie wyników badań E. Ulatowskiej-Szostak (przeprowadzonych dwukrotnie w latach 2002 i 2007) można wywnioskować, że około 50% Polaków kupuje leki pod wpływem reklamy. Autorka wykazuje za pomocą analizy porównawczej tendencję spadkową zakupu niepotrzebnych leków, kupionych pod wpływem reklamy (odpowiednio w 2002 – 62% i w 2007 r. 49,8%)³. Oznacza to, że choć reklama wpływa dość mocno na decyzje zakupowe, to skuteczność działań promocyjnych zmniejsza się. Z badań prof. Czapińskiego wynika, że w 2007 roku aż 97% gospodarstw domowych w ciągu ostatnich 3 miesięcy poprzedzających badania korzystała z usług placówek zdrowia. W porównaniu do roku 2005 nastąpił wzrost o 4%⁴. Teza

² WWW.stat.gov.pl.

³ Ulatowska-Szostak E. Wpływ reklamy na zakup leków, parafarmaceutyków i preparatów witaminowych w opiniach klientów aptek – porównanie lat 2002 i 2007. *Problemy Higieny i Epidemiologii* [on-line] 2008, 89(3), s. 441–444. Dostępny w Internecie: <http://www.phie.pl/pdf/phe-2008/phe-2008-3-441.pdf>.

⁴ Czapiński J., Panek T.(red.), *Diagnoza społeczna 2007. Warunki i jakość życia Polaków*, [on-line]. Dostępny w Internecie: WWW.diagnoza.pl.

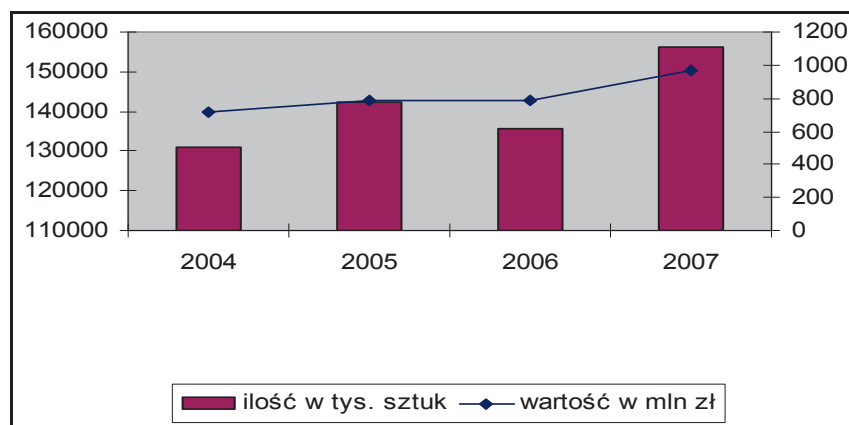
druga, mówiąca o przyczynach zwiększonej konsumpcji leków przeciwbólowych z powodu wzrostu dolegliwości wśród Polaków, jest zatem prawdziwa.

Rysunek 6. Konsumpcja leków przeciwbólowych w Polsce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie IMS Health i CIA⁵.

Prześledźmy konsumpcję leków na przeziębienie. Jak wynika z rysunku 7, choć wartościowo można zaobserwować stałą tendencję wzrostową, to ilościowo widoczne są wahania konsumpcji. Grupa leków na przeziębienie jest silnie skorelowana z sezonowością (jesień – zima – wiosna) oraz wzrostem lub spadkiem zachorowań w danym sezonie. W związku z tym trudno poszukiwać jakichkolwiek innych zależności.

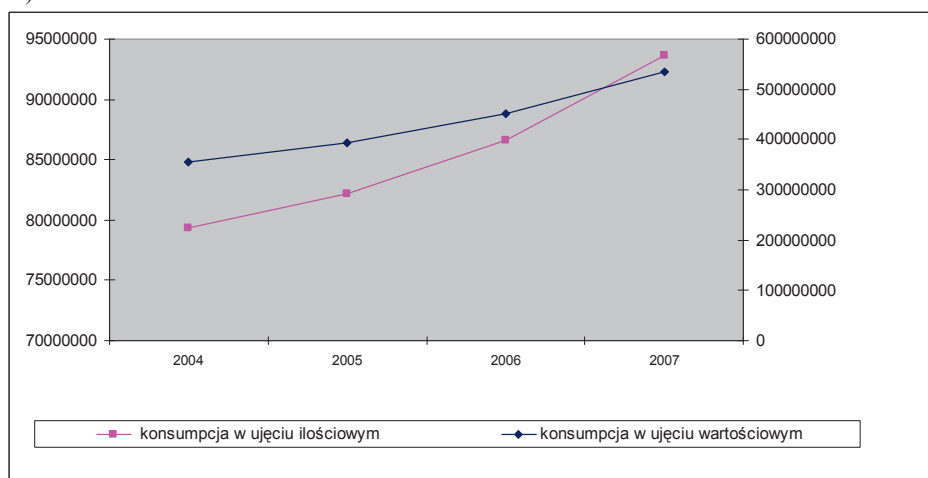

Rysunek 7. Konsumpcja leków na przeziębienie w Polsce – ujęcie ilościowo-wartościowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie IMS HEALTH.

⁵ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html#People>.

Nieco inaczej przedstawia się następną grupą terapeutyczną – leki na trawienie – gastryczne. Tutaj widoczny jest regularny trend wzrostowy (patrz rysunek 8). Przyczyn należy upatrywać w reklamie oraz intensywnym wzroście wydatków na żywność zbiorową poza domem, stresem i niewłaściwym odżywianiu. Należy dodać, że grupa leków na trawienie (etyczne) jest trzecią w rankingu grup chorobowych po chorobach układu krążenia (29%) i układu nerwowego (15,5%)⁶.

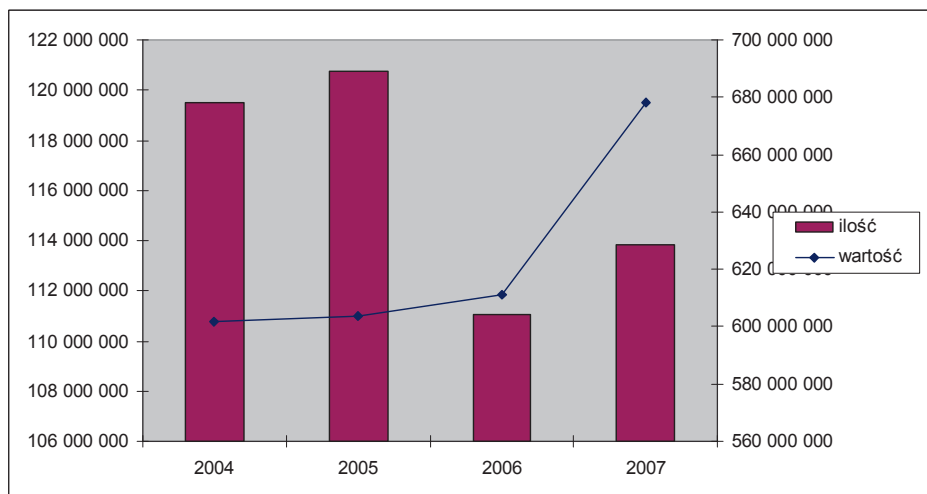

Rysunek 8. Konsumpcja leków na trawienie w Polsce.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie IMS HEALTH.

Nieco inaczej przedstawia się sytuacja z aplikowaniem witamin i minerałów. Choć dominują reklamy leków przeziębieniowych i przeciwbólowych, to stopień intensywności informacji o witaminach jest bardzo duży. Dlatego zaskakujący jest kształt krzywej przedstawiającej spadek ilościowy kupionych witamin (patrz rysunek 9). Można pokusić się o tezę, że Polacy kupują je coraz częściej w większych fasunkach, stąd obserwuje się trend spadkowy przy jednoczesnym zachowaniu trendu wzrostowego wydatków na witaminy i minerały. Jednocześnie należy podkreślić, że następuje powolne przesunięcie sprzedaży tej grupy leków do sieci sklepów spożywczych.

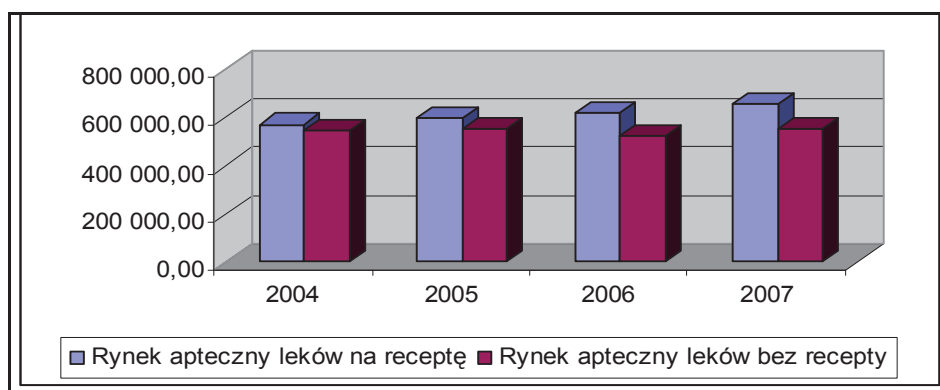
⁶ http://www.producencilekow.pl/images/publikacje/12_pl.pdf: raport Zielona księga II.

Rysunek 9. Konsumpcja witamin i mineralów w Polsce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie IMS HEALTH.

Coraz większy dostęp do informacji – publikacje w czasopismach, książkach i na stronach internetowych – oraz reklama, nierzadko odbierana jako informacja pouczająca, powoduje, że pacjenci leczą się sami. Udają się do apteki po konkretny lek, sprzedawany bez recepty. Na podstawie tak sformułowanej tezy można domniemywać, że intensywnie rośnie konsumpcja leków OTC. Tymczasem na rysunku 10 widać, że rośnie sprzedaż leków wydawanych z przepisu lekarza, a leków w wolnej sprzedaży utrzymuje się na tym samym poziomie. Dodatkowo uwzględnić należy sprzedaż w sklepach ogólnospożywczych (leków OTC), co w efekcie można uznać, że i ta grupa charakteryzuje się wzrostem sprzedaży.

Rysunek 10. Struktura leków sprzedawanych na receptę i bez recepty w latach 2004-2007 w Polsce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie tabeli nr 1.

Reasumując powyższe rozważania, można stwierdzić, że Polacy konsumują dużą ilość leków. Jesteśmy w czołówce państw o najwyższym spożyciu farmaceutyków. Choć dynamika wartości rynku farmaceutycznego jest wysoka, to jej przyczyn należy upatrywać w coraz wyższych cenach. Przyrost konsumpcji w ujęciu ilościowym jest zdecydowanie niższy. Obserwuje się za to wyższą dynamikę konsumpcji leków na świecie, szczególnie w krajach rozwijających się. Wyższa jakość życia pozwala na zaspokojenie potrzeby leczenia i utrzymania stanu zdrowia. W Polsce natomiast obserwuje się powolne zdystansowanie pacjentów do reklam. Choć skuteczność tych form komunikacji marketingowej nadal jest wysoka, to na przestrzeni kilku lat można zaobserwować kilkunastoprocentowy spadek. Przyczyn można upatrywać w bardzo restrykcyjnej formie reklamy kierowanej zarówno do pacjentów (minimum 20% powierzchni ekranu w pozycji nieruchomej musi zawierać informacja: „*Przed użyciem zapoznaj się z treścią ulotki dołączonej do opakowania bądź skonsultuj się z lekarzem lub farmaceutą, gdyż każdy lek niewłaściwie stosowany zagraża Twojemu życiu lub zdrowiu*”), jak i do lekarzy oraz farmaceutów (ograniczone wizyty przedstawicieli medycznych i handlowych w czasie godzin pracy). Stanowi to w pewnym sensie ostrzeżenie, że lek to nie cukierek i może być zagrożeniem dla zdrowia i życia pacjenta. Natomiast starzejące się społeczeństwa na świecie oraz coraz wyższa jakość ich życia i coraz lepsza orientacja prozdrowotna spowodują, że popyt na leki będzie rósł najszybciej w krajach rozwijających się, a w krajach rozwiniętych będzie się stabilizował na poziomie kilku procent wzrostu ilościowej konsumpcji w skali roku.

ANALYSIS OF THE CONSUMPTION OF MEDICINES IN POLAND AND IN SELECTED COUNTRIES

Summary

To sum up the above consideration we can state that Poles consume big quantity of medicinal products. We are in the lead of countries of the highest consumption of pharmaceuticals.

Although dynamics of pharmaceutical market value is high the reason of this situation is in higher and higher prices.

The increase of consumption in quantification is much lower.

There is a higher dynamics of pharmaceutical consumption in the world, especially in developing countries. Higher quality of lifestyle allows to satisfy the treatment need and to maintain the state of health.

However in Poland we can observe that patients slowly distance themselves from advertisings. Although the effectiveness of these forms of marketing communication is still high the last years we could observe a dozen or so per cent of decrease.

Keywords: medicines, consumption, competition, patient, health care

Bibliografia

1. Czapiński J., Panek T.(red.), *Diagnoza społeczna 2007. Warunki i jakość życia Polaków*, [on-line]. Dostępny w Internecie: www.diagnoza.pl.
2. http://www.producencilekow.pl/images/publikacje/12_pl.pdf: raport Zielona księga II.
3. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html#Econ>.
4. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html#People>.
5. <http://www.imshealth.com/>.
6. http://www.mz.gov.pl/wwwfiles/ma_struktura/docs/raport_zk_211204.pdf.
7. Ulatowska-Szostak E. Wpływ reklamy na zakup leków, parafarmaceutyków i preparatów witaminowych w opiniach klientów aptek – porównanie lat 2002 i 2007. *Problemy Higieny i Epidemiologii* [on-line] 2008, 89(3), s. 441-444. Dostępny w Internecie: <http://www.phie.pl/pdf/phe-2008/phe-2008-3-441.pdf>.
8. http://www.stat.gov.pl/gus/5840_1161_PLK_HTML.htm. -
PUBL_sytuacja_bytowa_2003[1].zip.

Katarzyna Szalonka
Zakład Ogólnej Teorii Ekonomii
Wydział Prawa Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski
e-mail: kszalonka@prawo.uni.wroc.pl